

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

SHUNDUNTHULE/FULWI 2025

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: Awara 2

Bammbiri ili li na masiatari a 14.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Bammbiri ili li na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A:	Tholokanyondivho	(30)
KHETHEKANYO YA B:	Manweledzo/Samari	(10)
KHETHEKANYO YA C:	Zwivhumbeo na milayo ya kushumisele kwa luambo	(40)
2. Fhindulani mbudziso DZOTHE kha hedzi khethekanyo.
3. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.
4. Hune khethekanyo INWE na INWE ya fhelela hone ni talele.
5. Nomborani phindulo dzanu zwi tshi anana na kunomborelw kwa mbudziso.
6. Ni tshi fhedza u fhindula mbudziso, ni pfuke mutala ni kone u ya kha i tevhelaho.
7. Ni dzhiele nzhele zwiga zwa u vhala, mupeleto, tswayo na khethekanyo ya maipfi.
8. Ni eletshedzwa lwa tshothe uri ni shumise ndangatshifhinga iyi yo anganywaho:

KHETHEKANYO YA A:	Henefha kha minetse ya 50	(30)
KHETHEKANYO YA B:	Henefha kha minetse ya 20	(10)
KHETHEKANYO YA C:	Henefha kha minetse ya 50	(40)
9. Nwalani zwi no vhalea, nahone nga vhudele. 2025

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO**MBUDZISO 1: PHUROSA**

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao.

TSHIBVELEDZWA TSHA A**ZWO THOMA SA MADZE**

- 1 Ro bebwa ri vhararu mučani wa ha Masikhwa, Khakhathi, Masindi na nne Milingoni. Vhatukana vhavhili na musidzana muthihi. Ro vha ri tshi tamba rothe na khonani dzashu dzo dowelana.
- 2 Hayani vhabebi vhashu vho vha vha tshi rengisa miroho, mitshelo na vhurotho tshiphazani tshawho. Ro vha ri tshi ita ri tshi thusa afha hayani u rengisa. Vhabebi vhashu vho vha vho ri fhulufhela vhukuma. Masheleni e vha vha vha tshi a wana o vha a tshi thusa u renga thodea afha hayani. Ro vha ri tshi kapula mapfura nga lebula. 5
- 3 A vha zwifhi vha tshi ri tshelede ndi sathane. Ndo thoma u tswa tshelede nga zwičuku nga zwičuku. Vhabebi vhanga vho vha vha sa zwi thogomeli ngauri ndo vha ndi sa tswi nnzhi. Tshelede ye nda vha ndi tshi tswa yo vha i tshi shuma u renga zwidzidzivhadzi zwe nda funzwa nga khonani dzanga. 10
- 4 Masiandaitwa a zwidzidzivhadzi ha dzumbami. Masheleni o thoma u tahela ngei tshiphazani. Vhabebi vha tshi vhudzisa rothe ra tou dadadza. Vhabebi vhanga vho do dzula dzulo na riñe vha tshi khou ri tsivhudza uri u tswa a ho ngo luga nahone hu a wedza khomboni. 15
- 5 Nne mbiluni yanga ndo zwi divha uri ndi nne mbava ndo guda kha khonani dzanga. Sa iszwi mulilo wa mbava u sa orwi ndo do isa phanda na u tswa nge nda pfa mudifho wa u vha na masheleni.
- 6 Vhudifari hanga ho thoma u shanduka, ndo vha ndi tshi imedzana na vhabebi vhanga musi vha tshi mmbudzisa. Thundu hayani dzi tshi ngalangala, ndo onda nda sala ndi tshi nga lwatsi ngauri zwidzidzivhadzi a zwi disi mutakalo muvhilini. Nge ha vha hu sa divhei uri mbava ndi nnyi, vhabebi vhanga vho mbo di dzhenisa dzikhamera tshiphazani vha songo vhudza muthu. 20

25

- 7 Hu songo fhela mađuvha mangana, mbava yo mbo di wanala. Vhabebi vho do vhidza mutangano wa u divhadza uri mbava yo wanala. Vha sa athu bula dzina nda thoma u vusa bonyongo nge nda divha uri ndi nne. Vho ri sumbedza khamera ya sumbedza ndi tshi khou tswa nda pfa ndo shona na mukombo. Dzina langa vho sokou li bula fhedzi zwifanyiso two vha two no 30 sumbedza.
- 8 U bva duvha ilo ndo hanelwa u dzhena tshiphazani. Zwa amba uri tthisima tsha tshelede tsho xa. Ndo thoma u tswa midini ya vhadzulapo. Hu na duvha le nda wanedziwa, nda rwiwa **lwe maya wa todou bva namani**. Mme anga vha tshi vhidzwa, vha hana u da vha ri a vho ngo nthuma nahone a 35 vha zwi dzeni. Mashudu a tho ngo fariswa.
- 9 Muñwe wa mbilu ya vhulenda a founela ambulense nda iswa vhuongeloni. Ndo vha ndi tshi tou gomela nga matsivha. Ndo disola ndi tshi khou vhone mbonzhe dze nda vha ndi nadzo. Ho vha hu si na na muthihi ane a da u tolela vhuongeloni. 40
- 10 Nda ri u fhola, nda vhofhololwa nda ya hayani. Ndo tou edela duvha lithihi, vhabebi vhanga vha ntsumba ndila. Vha ri a vha dzuli na mbava. Ngoho ndo pfa two nkela mañari. Ndo luvheledza ha vha u shela madi nthha ha tombo.
- 11 Ndo tuwa nda yo dzula ñakani na vhañwe vha si na mahaya. Vhutshilo ha kondà vhukuma. U tshila duvha na duvha yo vha i nndwa. Phepho, mvula na ndala zwa tou diphiña nga nne. Ro thuswa nga vhashumelavhapo na vhafunzi vhe vha vha tshi disa zwiliwa na u ri kanzwa nga mafhungo a fhataho a vhuñfari. 45
- 12 Pfunzo iyi yo nthusa vhukuma lwe nda humbelu u thusiwa nga u humela tshikoloni tsha mushumo ya zwanda nge nda vha ndo no vha muhulwane. Ndo mbo di wana thuso nda ya kholidzhini ya tsini nda guda zwa u fhata. U fhedza ndo mbo di wana mushumo. 50
- 13 Ndo do ya hayani nda pfumedzana na vhabebi vhanga. Na zwino ndi a vha thusa nga masheleni ñwedzi na ñwedzi hu u lifha zwe nda vha ita. Ndo dilengisa kha zwa vhutshilo. Khonani dzanga dici kule. Ngoho u sa pfa hu tunya mavhuizi. 55

[Tshi bva kha vhalingi]

- 1.1 Mutà wa ha Masikhwa wo vha u na vhana vhangana? (1)
- 1.2 Bulani mbeu dza vhana vha ha Masikhwa? (2)

- 1.3 Thuso i no ɳekedzwa nga vhana afho hayani ndi ifhio? (2)
- 1.4 Masheleni o vha a tshi shuma u ita mini afho mudini? (2)
- 1.5 Topolani lifurase li sumbahō uri afho mudini vho vha vha tshi diphinā kha phara ya vhuvhili. (2)
- 1.6 Ndivho ya vhabebi vha Milingoni ya u dzenisa dzikhamera ndi ifhio? (2)
- 1.7 Ndi zwifhio zwe zwa ita uri Milingoni a imedzane na vhabebi vhawē? (2)
- 1.8 Fhindulani nga Ee kana Hai, ni tikedze phindulo yanu.
Khonani dza Milingoni dzo vha dzo luga. (2)
- 1.9 Talutshedzani lifurase lo swifhadzwaho. (2)
- 1.10 Ndi zwifhio zwi sumbedzaho uri vhabebi vha Milingoni vho vha vha songo mufarela kha zwe a vha khakhela? (2)
- 1.11 Masiandaitwa a u shumisa zwidzidzivhadzi kha Milingoni o vha afhio? (2)
- 1.12 Nangani phindulo yo teaho kha mutevhe wo ɳekedzwaho.
Vhabebi vha Milingoni vho vha vhe na bindu la ...
- A kereke.
B tshiphaza.
C makete.
D vhengele. (1)
- 1.13 Arali no vha ni khonani ya Milingoni no vha ni tshi do mueletshedza kha zwifhio no sedza vhudifari hawē? (2)

TSHIBVELEDZWA TSHA B: TSHIFANYISO

[www.google.com]

- 1.14 Yunifomo i ya ita uri ri kone u ḫalusa vhathu. Inwi ḫeani ḫhaluso ya vhathu vha re kha tshifanyiso ni tshi tevhedza yunifomo ye vha ambara. (2)
- 1.15 Ndi zwifhio zwi no buletshedza fhethuvhupo ha tshifanyiso itshi? (2)
- 1.16 Ndi ufhio mulaedza une na nga u ḫea musi no ḫalela tshifanyiso itshi? (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI

MBUDZISO 2

Vhalani mafhundo a (TSHIBVELEDZWA TSHA C) afho fhasi ni kone u riwala mbuno dza SUMBE ni tshi sumbedza ndila dzine vhathu vha tshikafhadza ngadzo mupo.

NDAELA:

1. Nwalani mbuno dza SUMBE dzi kha mafhundo a pfalah, ni tshi sumbedza ndila dzine vhathu vha tshikafhadza ngadzo mupo.
2. Tshivhalo tsha maipfi TSHI SONGO PADA 70.
3. Nomborani mafhundo anu u bva kha 1 u ya kha 7.
4. Nwalani mbuno NTHIHÌ kha fhungo linwe na linwe.
5. Shumisani maipfi ANU.
6. Sumbedzani tshivhalo tsha maipfi e na a shumisa e zwitangeni mafheloni a manweledzo/samari yanu.

TSHIBVELEDZWA TSHA C

NDILA DZINE VHATHU VHA TSHIKAFHADZA NGADZO MUPO

Muthu o ri u sikwa a newa maanda a u langa zwi tshilaho na zwi sa tshili. Musi e kha ndango yeneyo u ita a tshi khakha nga u tshikafhadza mupo.

Vhathu vha a tshikafhadza mupo nga u rema miri. Miri i ri thusa nga u thivhela maya kha zwifha na zwiliwa na u ri nea mufhe wavhudi.

U fhiswa ha madaka zwi a tshikafhadza mupo. Vhathu vha fhiswa madaka vha tshi toda fhethu ha u lima na u dzula. Musi vha tshi ita izwo vha vha tshi khoutuwedza mukumbululo wa madi na wa maya.

Vhathu vha a latekanya mabammbiri na mapulasitiki hothe hothe zwa sia mupo wo tshikafhala. Zwinwe zwifubo zwi a la mapulasitiki o tangana ho na mahatsi zwa fa.

U latekanya maphamphasi madakani na milamboni zwi a tshikafhadza mupo. Zwi tshilaho madini na zwone zwi a fa. Vhathu kha vha tou bwa madindi a u posa maphamphasi nga ngomu vha fhedze vha fukedze.

U sa kulumaga hune vhathu vha dzula hone zwi a tshikafhadza mupo. Vhathu kha vha litshe u dzula tshikani vha kulumage hune vha dzula hone uri mupo u tsireledzee.

Vhathu vha shumisa zwiendedzi zwavho u ya mishumoni zwa fhedza zwi tshi bvisa gese i no tshikafhadza mupo. Vhathu kha vha shumise zwiendedzi zwa nnyi na nnyi u ya mishumoni u fhungudza tshikafhadzo ya mupo. U sa la^{ta} mashika mabinini zwi tshikafhadza mupo. Vhathu kha vha shumise mabini u la^{tel}a mashika ri litshe u la^{tel}a hothe ho^{te} ri sa londi.

[Tshi bva kha vhalingi]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 10

KHETHEKANYO YA C: ZWIVHUMBEO NA MILAYO YA KUSHUMISELE KWA LUAMBO

MBUDZISO 3: KHUNGEDZELO

Talelani khungedzelo uri ni do kona u fhindula mbudziso dici no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA D

MU^NUNZWU WO ZHEKAHO MUTAKALO!! MUTHETSHELO WA MAIMO A N^THESA

Dzhusi ntswa i fha^ñaho muvhili na u pandela malwadze.

Yo itwa nga mitshelo i re na pfushi dzo^ñthe.

Vha i nwa, sibadela a vha tsha do kanda lwa tshothe.

Ho sala vhone vha sa athu u i thetshela.

Ri a disa hune vha vha hone arali vho renga mabogisi ma^ñanu u ya nthu.

Vha tshi i toda vha da Sibasa tsini na poswo kana vha kwama Lufuno kha:

079 2211001/ Luf@gmail.com

[\[www.google.com\]](http://www.google.com)

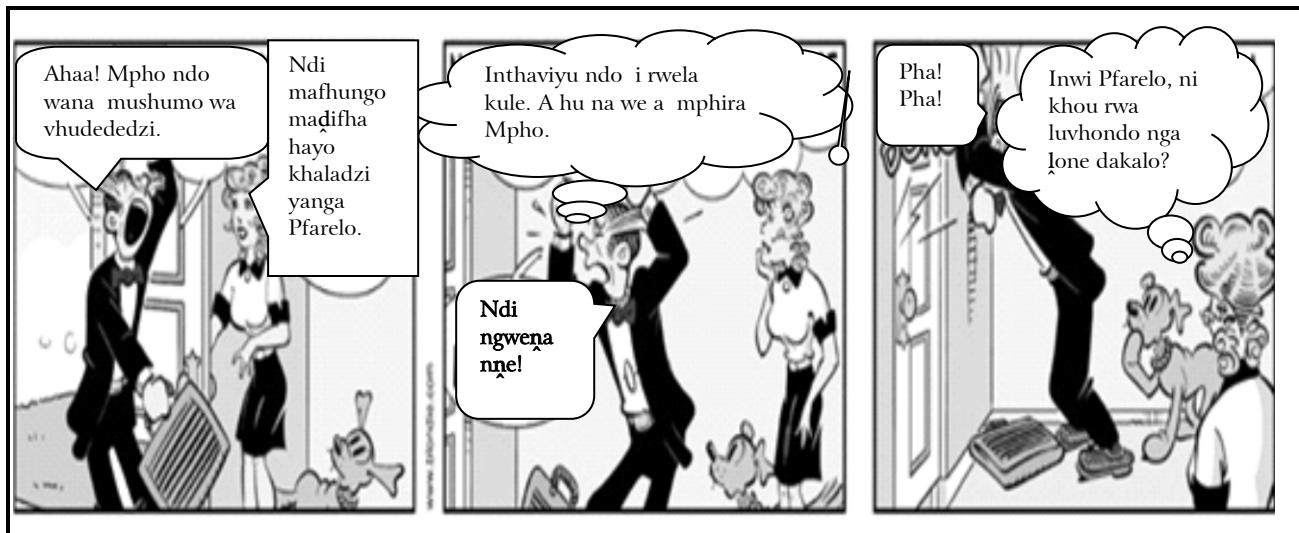
3.1 Ndeme ya khephusheni ndi ifhio kha khungedzelo iyi? (2)

3.2 Khungedzelo iyi yo livhiswa kha tshigwada tshifhio tsha vhathu? Tikedzani phindulo yanu. (2)

- 3.3 Lifurase lo swifhadzwaho kha khungedzelo iyi li bvisela zwifhio khagala? (2)
- 3.4 Ndi ndila ifhio ye mukungedzeli a i shumisa u fhuredzela vhathu? (2)
- 3.5 Inwi ni vhona khungedzelo iyi i tshi do vha na mbuelo dzifhio kha lushaka?
Tikedzani phidulo yanu. (2)
[10]

MBUDZISO 4: KHATHUNI

Talelani khathuni uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA E**FUREME 1****FUREME 2****FUREME 3**

[www.google.com]

- 4.1 Ndi nnyi o wanaho mushumo kha fureme 1 nahone ndi wa mini? (2)
  - 4.2 Luambo Iwa muvhili Iwa Pfarelo kha fureme 2 lu bvisela zwifhio khagala? (2)
  - 4.3 No sedza fureme 3, ndi zwifhio zwo ambiwaho nga muambi a si na vhutanzi nazwo? (2)
  - 4.4 Fhuno lo swifhadzwaho kha fureme 2, li ni disela muhumbulo ufhio? (2)
  - 4.5 Ni vhona nyito ya Pfarelo kha fureme 3 yo dowelea naa? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- [10]

MBUDZISO 5

- 5.1 Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao.

TSHIBVELEDZWA TSHA F: PHUROSA

1	Vhu <u>l</u> ambo ha duvha <u>la</u> mabebo a Ntakadzeni ho farelwa holoni ya tshitshavha <u>ha</u> hene <u>h</u> a kha <u>la</u> Madzhadzha. Ntakadzeni o vha o takala a takala na zwikunwe nahone dakalo <u>lawe</u> o vha a sa koni na u <u>li</u> dzumba. Muzika ho vha hu tshi khou lidzwa wone u nyanyulaho vhukuma.	5
2	Duvha <u>ilo</u> wo vha u tshi ri muthu wa lifha. Ho vha hu tshi vhaaluwa, thangana ya murole, vhabvana, vhavhera na vhomambibe vho bvaho matungo <u>othe</u> a shango. Holo yo vha yo <u>dala</u> yo guma nga mu <u>n</u> ango.	10
3	Mushumo wo tshimbila zwavhudi nahone wo vha wa <u>mathakheni</u> . Vhathu vho <u>diphin</u> a nga miswaswo ya mutshimbidzamushumo. Vha u tshina vha vha u tshina ngei zwiliwani vhathu vho la vha la <u>ta</u> . Vha u hwala vha vha u hwala. Wa wana shango <u>li la</u> maladze. Vha <i>nwe</i> vha vha si tsha funa na u <u>tuwa</u> .	15
4	Duvha <u>he</u> lo <u>li</u> <u>do</u> dzula mihumbuloni ya vhathu lwa tshifhinga tshilapfu, nga maanda kha ene Ntakadzeni ngauri <u>duvha ndi</u> <u>lawe</u> .	

[Tshi bva kha vhaling]

- 5.1.1 Topolani lisumbi kha phara ya u thoma. (1)
- 5.1.2 Neani lifhambanyi la ipfi 'Vhaaluwa' kha phara ya vhuvhili ni vhumbe fhungo ngalo. (2)
- 5.1.3 Topolani ipfi lo pambiwaho kha phara ya vhuvhili ni bule na luambo lwe la pambiwa li tshi bva khalwo. (2)
- 5.1.4 Tukufhadzani dzina mushumo nga thangi ku- ni vhumbe fhungo ngalo. (2)
- 5.1.5 Topolani lisala la vhune kha phara ya vhuna ni vhumbe fhungo ngalo. (2)
- 5.1.6 Neani tshivhumbeo tsha dzina mbumbano mutshimbidzamushumo. (2)

5.1.7 Nangani phindulo yone yone kha mutevhe wo ɻekedzwaho

Ipfi nahone kha phara ya vhuraruu ndi thinwaipfi ya ...

- A liiti.
- B litanganyi.
- C litaluli.
- D lisala.

(1)

5.1.8 Talutshedzani lifurase lo swifhadzaho kha phara ya vhuraruu.

(2)

5.2 Talelani tshifanyiso, ni vhale na mafhungo o disendekaho khatsho, ni kone u fhindula mbudziso dzi no tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA G: TSHIFANYISO

Tshifhinga ndi tsha ndeme vhutshiloni ha muthu muñwe na muniwe. A hu na ane a kona u tshi langa, tsha fhira tsho fhira nahone a tshi imeli muthu. Tshi shumiswa fhethu ho fhambanaho sa zwikoloni, zwibadela, mavhengeleni, mitamboni na hunzhi hunzhi ho fhambanaho. Tshifhinga tshi tea u shumiswa zwavhuði fhedzi vhaswa a vha koni u tshi shumisa zwavhuði. Vha kha di tea u džhena tshikolo tsha u shumisa tshifhinga nga ngona.

[www.google.com]

- 5.2.1 Topolani thangela dzina kha mutaladzi wa u thoma ni vhumbe fhungo li pfalaho ngayo. (2)
- 5.2.2 Isani fhungo lo talelwaho kha khanedza. (2)
- 5.2.3 Kha mafhungo a re afho nthā ndi ngafhi he muñwali a vhona zwithu nga lito lithihi. Tikedzani phindulo yanu (2)
[20]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 40
MARAGAGUTE: 80